

Araştırma Makalesi / Research Article

Ovalık Kilikya Bölgesinde Antik Spolia Kullanımı: “Mersin ve Adana”¹

Ancient Spolia Use in the Plain Cilicia Region: “Mersin and Adana”

Emel YILDIZ

DOI : [10.63556/ankad.v10i2.374](https://doi.org/10.63556/ankad.v10i2.374)

Geliş/Received: 07/11/2025

Kabul/Accepted: 15/02/2026

Öz

Anadolu'nun güneydoğu kuşağında stratejik bir kavşak noktası olan antik Kilikya havzası, tarihsel coğrafya literatüründe jeomorfolojik ve sosyo-ekonomik karakteristikleri uyarınca iki temel bölüme ayrılmaktadır: Batıda Toros Dağları'nın denize dik inen sarp ve engebeli morfolojisiyle karakterize edilen Cilicia Tracheia (Dağlık Kilikya) ve doğuda alüvyal ovaların sunduğu tarımsal potansiyelle şekillenen bereketli Cilicia Pedias (Ovalık Kilikya). Cilicia Pedias (Ovalık Kilikya)'in sınırlarını Pompeiopolis (Solo) ile (Alexandria Kat Isson) İskenderun körfezi arasındaki alanı kapsamaktadır. Bu araştırma, Ovalık Kilikya Bölgesi sınırları içerisinde Mersin ve Adana'daki mevcut yapılarda işlevsel olarak antik spolia kullanımına sahip eserlerin tespit edilmesi ve tanıtılması amacıyla yapılmıştır. Eserlerin tanımlanması, üslup ve malzeme-teknik analiziyle tarihlendirilmeleri amaçlanmıştır. Bu noktada ilk kez bu çalışmada değerlendirilecek olan devşirme malzemeler, Kilikya bölgesi ve diğer bölgelerdeki mimari ve müze örnekleri paralelinde benzerleriyle karşılaştırılmıştır. Bu araştırma kapsamında; cami, mescit, medrese ve hamam yapılarının iç-dış mekanlarında tespit edilen devşirme malzeme repertuarını; sütun, sütun kaidesi ve sütun başlığı gibi taşıyıcı unsurların yanı sıra epigrafik değer taşıyan yazıtlı blok parçası oluşturmaktadır. Sütun başlıklarında korinth tip, varyasyonlarıyla dikkat çekmektedir. Dört akanthus yapraklı tek ve çift çelenkli, sekiz akanthus yapraklı çift çelenkli korinth başlıklar ile yivli çanak başlık ve kompozit sütun başlığı tipindedir. Korinth tip grubunda lir formu özellikte başlıklar bulunmaktadır. Eserler çoğunlukta mermer ve az sayıda taş malzemedendir. Bir kısmı özgünlükleri doğrultusunda aynı işlevde, bir kısmı farklı/yeni bir işlevle kullanılmıştır. Mevcut yapılarda inşa veya onarımlar sırasında yeniden kullanılan antik devşirme malzemeler teknik olarak belgelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ovalık Kilikya, Mersin, Adana, Devşirme Malzeme, Geç Antik Dönem, Bizans.

Abstract

Ancient Cilicia, a strategic crossroads in the southeastern part of Anatolia, is divided into two main sections in historical geography literature based on its geomorphological and socio-economic characteristics: Cilicia Tracheia (Mountainous Cilicia), characterized by the steep and rugged morphology of the Taurus Mountains plunging into the sea in the west, and the fertile Cilicia Pedias (Plain Cilicia), shaped by the agricultural potential offered by the alluvial plains in the east. The boundaries of Cilicia Pedias (Plain Cilicia), encompass the area between Pompeiopolis (Solo) and the Gulf of Alexandria Kat Isson (Iskenderun). This research has been made to detection and introduce artifacts with functional use of ancient spolia in existing structures in Mersin and Adana within the

¹ Silifke Müzesi Uluslar arası Kilikia (İçel) Arkeoloji Sempozyumu-I'unda sunulmuş “Ovalık Kilikya'da “Spolia” Kullanımının Mimari ve Müze Örnekleri Işığında Değerlendirilmesi” adlı sözlü bildiri den üretilerek ele alınmış halidir.

² Sorumlu Yazar/Corresponding Author, Dr. Öğr. Üyesi, Mersin Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, Mersin/Türkiye. E-posta: emelyldz33@mersin.edu.tr

Önerilen Atıf/Suggestion Citation

Yıldız, E., (2026). Ovalık Kilikya Bölgesinde Antik Spolia Kullanımı: “Mersin ve Adana”. *Anadolu Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 10(2), 800-820.

boundaries of the Plain Kilikya Region. The aim is to identify the artifacts and date them through style and material-technical analysis. At this point, the spolia materials, which will be evaluated for the first time in this study, have been compared with similar examples in the architecture and museums of the Cilician region and other regions. Within the scope of this research, the repertoire of recycled materials identified in the interior and exterior spaces of mosques, small mosques, madrasas, and bathhouses consists of load-bearing elements such as columns, column bases, and column capitals, as well as inscribed blocks of stone bearing epigraphic value. It draws attention with Corinthian type, variations in the capitals. It features four acanthus leafed single and double rowed, eight acanthus leafed double rowed Corinthian capitals with fluted echinus capital, composite capitals. The Corinth type group features capitals with a lyre shaped design. The artifacts are mostly made of marble and a small number of stone materials. Some of them have been used for the same purpose in line with their originality, while others a different, new purpose. The ancient spolia materials reused during construction or repairs in existing buildings have been technically documented.

Keywords: Plain Cilicia, Mersin, Adana, Spolia, Late Antiquity, Byzantine.

1. GİRİŞ

Kilikya Bölgesi, coğrafi yapısına göre Cilicia Tracheia (Dağlık Kilikya) ve Cilicia Pedias (Ovalık Kilikya) olarak iki bölüme ayrılmıştır. Dağlık ve Ovalık Kilikya'yı birbirinden ayıran sınır Lamas (Limonlu) Çayı olarak bilinmektedir (Longlois,1947:16). Araştırma sahasını oluşturan Ovalık Kilikya, Soloi (Pompeiopolis)'den Alexandria Kat Isson (İskenderun)'a kadar olan Ovalık kesimi kapsamaktadır (Tekocak, 2006:13). Bugün Çukurova olarak bilinen Ovalık Kilikya üç tarafı dağlarla, diğer tarafı denizle çevrili bir alandır. Kızıl Geçidi, Gülek Boğazı, Bahçe Geçidi, Beylan Geçidi gibi yollar aracılığıyla Anadolu, Mezopotamya, Kuzey Suriye, Halep gibi önemli bölgelere bağlanmaktadır (Girginer, 2014:13,23). Bir yandan İç Anadolu ile etkileşim halindeyken, diğer bir yandan Suriye, Doğu Akdeniz ve Mezopotamya'yı birbirine bağlayan yol üzerinde yer alan Ovalık Kilikya, bu bağlamda Doğu ile Batı Anadolu ve Ege'yi birleştiren önemli bir bağlantı noktasındadır (Ünal & Girginer, 2007: 50). Çalışma konusu Ovalık Kilikya sınırları kapsamında "Mersin ve Adana" yapılarında işlevsel olarak kullanılan antik spolia/devşirme malzeme kullanımı ile sınırlandırılmıştır. Daha öncesinde bu konu ile ilgili çalışma yapılmamış olup, ilk kez bu çalışmada ele alınacak olması oldukça önemlidir. Çalışma kapsamında incelenen yapılar Mersin ve Adana ili sıralaması içeriğinde verilmiştir. Mersin ili Akdeniz ve Tarsus ilçelerinin yanı sıra Adana ili Seyhan ilçesinde de konu ile ilgili malzeme tespit edilmiştir. Mersin ili Akdeniz ilçesi Mersin Eski Ulu Cami (M.1869/M.1898), Tarsus ilçesi Ulu Cami (H.579/M.1579), Eshab-ı Kehf Cami (H.1289/M.1872), Bilal-i Habeşi Mescidi (M.1874), Kubat Paşa Medresesi (M.1517-20), Yeni Hamam (M.1569-89/M.1785-86) ve Eski/Şahmaran Hamamı (M.1651 öncesi- M.1873) ile Adana ili Seyhan ilçesi Ulu Cami (H. 913-948/M.1513-1541) ve Şeyh Zülfo Cami (H.1298/M.1881) incelenen yapı kataloğunu oluşturmaktadır. Çalışmada, Mersin Eski Ulu Cami hariminde dört adet sütun ve sütun başlığı, Tarsus Ulu Cami hariminde beş adet sütun ve sütun başlığı, Eshab-ı Kehf Cami ve Bilal-i Habeşi Mescidi son cemaat mekanında iki adet sütun ve sütun başlığı, Kubat Paşa Medresesi kuzey cephe yüzeyinde bir adet yazıt blok, Yeni Hamam ılık bölümünde bir adet, sıcaklık bölümünde yedi adet sütun başlığı, Eski/Şahmaran Hamamı sıcaklık bölümünde iki adet sütun başlığı, Adana Ulu Cami hariminde iki adet sütun başlığı ile kemerlerin beden duvarına oturduğu kısımlarda iki adet sütun başlığı, Şeyh Zülfo Cami son cemaat mekanında iki adet sütun ve sütun başlığı olarak tespit edilmiştir. Bunlar arasında sütun başlıklarının özgün halinde aynı işlevde kullanımının yanı sıra bir kısmında sütun kaidelerinin sütun başlığı ve sütun başlıklarının kurna olarak kullanımı söz konusudur. Farklı yapı grupları içeriğinde farklı kullanım yerlerinde işlevde çeşitlilik gösteren eserler çoğunlukta mermer malzemenin yanı sıra az sayıda taş malzemenin üretilmiştir. Üslup, tip ve malzeme-teknik özellikleriyle tanımlanan eserler, benzer örneklerle karşılaştırılarak tarihlendirme önerisine ve değerlendirilmelere konu edilebilmiştir.

2.YÖNTEM

2021 yılı itibariyle bölge özelinde yürütülen bu araştırma, disiplinlerarası bir metodolojiyle birbirini takip eden aşamalardan oluşmaktadır. Araştırmanın ilk evresinde, mevcut literatürün sistematik taraması yapılarak kuramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Saha çalışmaları aşamasında ise, tespit edilen yapı ve eserlerin mevcut durumları yerinde incelenmiş; fotoğrafik belgeleme ve teknik veri kayıtları eş zamanlı

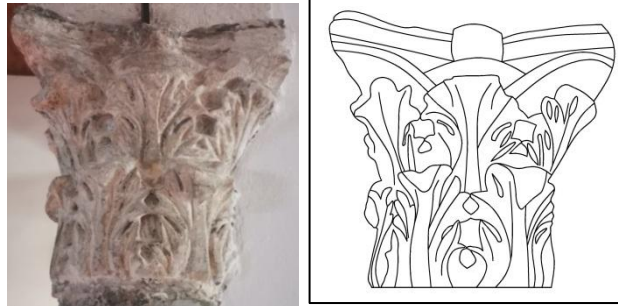
olarak gerçekleştirilmiştir. Korunmuşluk durumu (kondisyonu) yüksek olan mimari plastik elemanlar, tipolojik bir veri tabanı oluşturmak amacıyla dijital ortamda teknik çizimlerle somutlaştırılmıştır. Analitik süreçte; devşirme olarak kullanılan eserlerin morfolojik tanımlamaları, üslup özellikleri ve malzeme-teknik verileri, karşılaştırmalı bir analizle değerlendirilmiştir. Bu doğrultuda, başta Kilikya bölgesi olmak üzere farklı coğrafyalardaki mimari örnekler ve müze koleksiyonlarıyla analogileri kurulmuştur. Elde edilen veriler; literatürdeki benzer örnekler, kişisel arşiv kayıtları ve kurumsal görsel verilerle sentezlenerek, eserlerin kökenine ve evrelerine dair bütüncül bir kronolojik öneri geliştirilmiştir.

3. TESPİT EDİLEN YAPILARDA “SPOLIA” KULLANIMI

3.1. Mersin Eski Ulu Cami

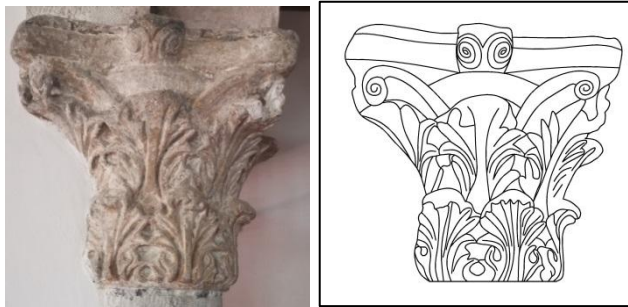
Mersin’in Akdeniz ilçesi çarşısında yer alan *yapı*, giriş kapısı üzerindeki kitabeye göre, 1869 yılında inşa edilmiş, 1898 yılında da onarım geçirmiştir. Ayrıca yapı, Sultan Abdülmecid’in annesi Bezm-i Âlem Valide Sultan’ın vakfiyesidir (Yılmaz, 2020:165). Taş malzeme ile inşa edilen cami, yan duvarlara bitişik iki ayak ve ortada dört serbest sütunun taşıdığı sivri kemer düzeneği ile mihraba paralel iki sahnalı harimden oluşur. Yapıda bulunan devşirme malzeme yapıyı taşıyan dört sütun ve sütun başlıklarında kullanılmıştır.

Kuzeybatısında yer alan ve sonradan yapılmış ayakla desteklenen mermerden yapılmış dairesel formlu sütun ve korinth başlıkta kırık ve aşınmalar mevcuttur. Bu durumda üç yüze sahip olan başlığın kalathosu yedi akanthus yapraklı ve iki çelenklidir. Akanthus yaprakları derin damarlı ve sivri uçludur. Alt ve üst çelenk yaprakların üst dilimi orta bölüme doğru hafif kıvrılmaktadır. Yan yaprakların dilimleri komşu dilimlerle birleşerek eşkenardörtgen, yan dilimlerin birbirleriyle birleşme noktalarında damla motifi oluşturur. Kalathostaki yapraklar arasından çıkan heliksler köşelerde volütler oluşturmaktadır. Üstte profilli abakus merkezinde abakus çiçeği yer alır (Fotoğraf 1, Çizim 1).

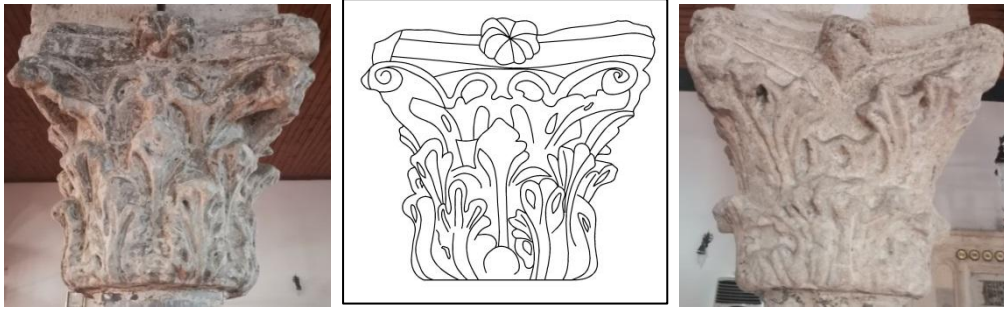
Fotoğraf:1, Çizim:1. 1 nolu devşirme malzeme

Kuzeydoğusundaki sütun başlığı iyi durumdadır. Üslupsal özellikleri bakımından kuzeybatı sütun başlığı ile benzerlik gösterir (Fotoğraf 2, Çizim 2). Ancak kuzeydoğu sütun başlığı abakus çiçeği, doğu yüzde volüt (koçbaşı), batı ve güney yüzde yiv formu bezemeye sahip olmasıyla farklılık gösterir.

Fotoğraf: 2, Çizim: 2. 2 nolu devşirme malzeme

Güneybatısında yer alan mermerden yapılmış dairesel formlu sütun ve korint başlık aşınmıştır. Kalathos iki sıra akanthus yaprak çelengi, caulis kökü, heliks ve volütlerden oluşmaktadır. Derin damarlı ve sivri uçlu akanthus yaprakları toplu ve dolgun işlenmiştir. Alt ve üst çelenk yaprakların üst dilimi orta bölüme doğru hafif kıvrılmaktadır. Heliksler düz yüzeyle olup, alttaki iç kaplama yapraklarıyla birleşmiştir. Kaplama/destek yapraklarının yüzeyi aşınmıştır. Yan yaprakların dilimleri alt iki sırada komşu dilimlerle birleşerek üçgen, yan dilimlerin birbirleriyle birleşme noktalarında damla motifi oluşturur. Kalathostaki yapraklar arasından çıkan heliksler köşelerde volütler oluşturmaktadır. Üstte profilli abakus merkezinde abakus çiçeği yer alır (Fotoğraf 3, Çizim 3). Güneydoğusunda yer alan mermerden yapılmış dairesel formlu sütun ve korint başlık aşınmıştır. Dört akanthus yapraklı ve iki çelenkli başlığın akanthus yaprakları derin damarlı ve sivri uçludur. Alt çelenk yaprakların üst dilimi orta bölüme doğru kıvrılırken, üst çelenk yaprakları kalathosun köşelerinde alttan üste kadar gelişim gösterir. Alt çelenk yan yaprakların dilimleri; komşu dilimlerle birleşerek oval biçimlenmeler, üst çelenkte baklava/eşkenar dörtgen, yan dilimler arasında damla motifi oluşturur. Kalathostaki yapraklar arasından çıkarak “V” biçiminde birleşen heliksler volütleri oluşturmaktadır. Üstte profilli abakus merkezinde abakus çiçeği yer alır (Fotoğraf 4).

Fotoğraf:3-4, Çizim:3. 3 ve 4 nolu devşirme malzeme

3.2. Tarsus Ulu Cami

Mersin'in Tarsus ilçesi Cami Nur Mahallesi'nde yer alan yapı, doğusuna eklenen türbe ile kompleks tasarımı gösterir. Yapı, avluya açılan taç kapı ve minberde bulunan kitabelere göre H.987/ M. 1579 yılında Ramazanoğlu Piri Paşa Oğlu İbrahim Bey zamanında yapılmıştır (Tanrıverdi, 2006: 23). Doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı yapının harimi, mihraba paralel iki sıra halinde birbirine sivri kemerlerle bağlı dört ayak ve beş sütun dizisiyle üç sahnalıdır. Tamamen kesme taştan inşa edilen yapıda az da olsa mermer ve ahşap kullanılmıştır.

Ulu Camide bulunan devşirme malzeme, harim sütun ve başlıklarında kullanılmıştır. Harimde kullanılan devşirme malzemeler doğu-batı aksında karşılıklı olarak yer alan ikinci, üçüncü, dördüncü sütun dizisinde kullanılan mermer ve taş malzemededen üretilen sütun ve başlıklardır. İkinci sütun dizisinde yer alan sütun başlıklarından ilki aşınmış olup, alt çelenk sırası bir bant şeklinde düzleştirilerek bezemesiz durumda bırakılmıştır. Sekiz akanthus yapraklı ve çift çelenkli olan korinth başlığın akanthus yaprakları derin damarlı ve sivri uçludur. Alt yan yaprakların dilimleri komşu dilimlerle birleşerek üçgen, üst yan yaprakların dilimleri komşu dilimlerle birleşerek eşkenar dörtgen motifi, yan dilimler arasında da damla motifi oluşturur. Üstte aşınmış profilsiz abakus yer alır (Fotoğraf 5). İkinci sütun başlığı aşınmış olup, özellikle alt çelenk sırası netliğini kaybetmiş durumdadır. Sekiz akanthus yapraklı ve çift çelenkli korinth başlığın akanthus yaprakları derin damarlı ve sivri uçludur. Alt ve üst yan yaprakların dilimleri komşu dilimlerle birleşerek üçgen, yan dilimler arasında damla motifi oluşturur. Kalathostaki yapraklar arasından çıkan heliksler, volütleri oluşturmaktadır. Üstte profilli abakus merkezinde abakus çiçeği yer alır (Fotoğraf 6).

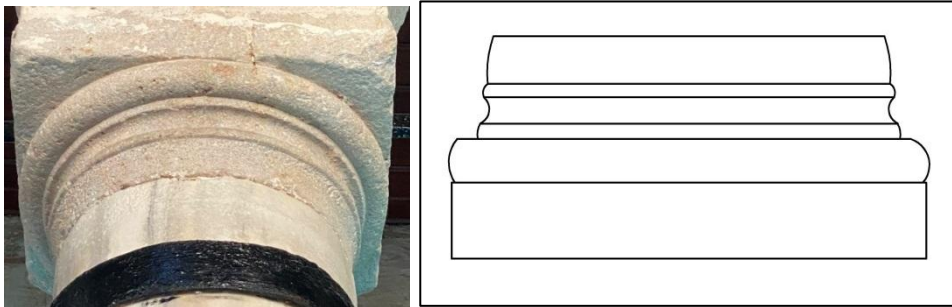
Fotoğraf:5-6. 5 ve 6 nolu devşirme malzeme

Üçüncü sütun dizisinde yer alan sütun başlıkları oldukça aşınmış durumdadır. Sekiz akanthus yapraklı ve çift çelenkli korinth başlığın akanthus yaprakları derin damarlı ve sivri uçludur. Alt ve üst yan yaprakların dilimleri komşu dilimlerle birleşerek eşkenar dörtgen, yan dilimler arasında ise damla motifi oluşturur. 7 nolu devşirme sütun başlığındaki bezeme kompozisyonu damla motifleri matkapla oluşturulmuştur. Kalathostaki yapraklar arasından çıkan heliksler aşınmış olsalar da varlıkları izlenebilmektedir. Üstte profilli abakus merkezinde abakus çiçeği yer alır. (Fotoğraf 7-8).

Fotoğraf:7-8. 7 ve 8 nolu devşirme malzeme

Dördüncü sütun dizisinde yer alan sütun başlığı, attika tipi bir kaide iken, ters çevrilerek sütun başlığı olarak kullanılmıştır. Düz ve dik açılı profilsiz bir plinthos üzerinde sırasıyla torus/dışbükey profil, spira, trokhilos (scotia)/içbükey profil ve boyun kısmından oluşmaktadır (Fotoğraf 9, Çizim 4).

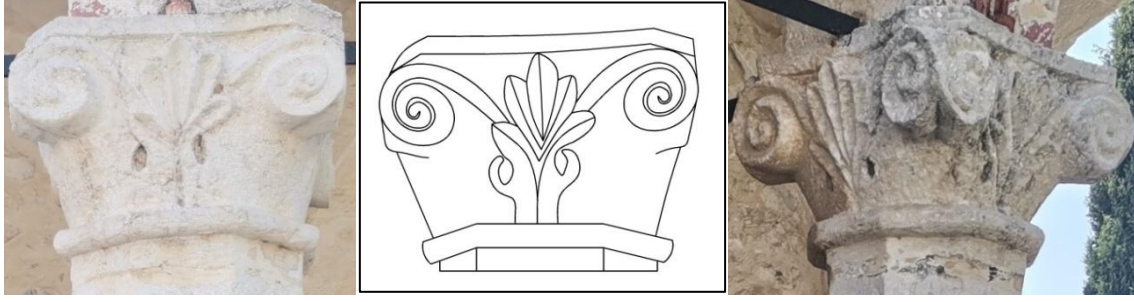
Fotoğraf:9, Çizim:4. 9 nolu devşirme malzeme

3.3. Eshab-ı Khef Cami

Mersin'in Tarsus ilçesi Dedeler köyü yakınlarında yer alan yapı, giriş kapısı üzerindeki kitabesine göre H.1289/M.1872 yılında Sultan Abdülaziz'in annesi adına şehir müftüsü Ahmet Efendi tarafından yaptırılmıştır (Tanrıverdi, 2006: 61). Yapı, kare planlı olup, kuzeyinde üç bölümlü son cemaat yeri ve batı cephenin güneyinde tek şerefeli minaresi bulunmaktadır. Yapının tamamında düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Eshab-ı Khef Cami'de bulunan devşirme malzeme, son cemaat mekanında monolit şeklindeki mermer sütun ve başlıklarında kullanılmıştır. Sekizgen formlu bir kaide üzerinde oturan sütunlar bezemesiz bir bilelikle sonlanır. Sekizgen sütunların üzerindeki başlıklar aşınmıştır. Kompozit tipin bir çeşitlemesi olan başlıklar, kalathos yüzeyi orta aksında beş dilimli, derin damarlı ve sivri uçlu akathus yapraklarıyla

aynı bezemeye sahiptir. Akanthus yaprakları arasından çıkan heliksler, köşelerde yüzeyden çıkıntılı üç kıvrımlı volütleri oluşturmaktadır. Üstte düz/ profilsiz abakus yer alır (Fotoğraf 10-11, Çizim 5).

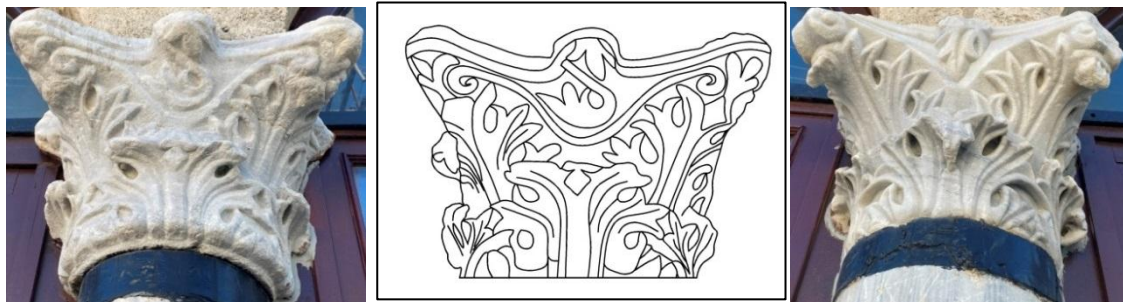

Fotoğraf:10-11, Çizim:5. 10-11 nolu devşirme malzeme

3.4. Tarsus Bilal-i Habeşi Mescidi

Mersin'in Tarsus ilçesi Şehit Kerim Mahallesi'nde Ulu Caminin güneybatısında yer alan yapının üzerinde yapılış tarihini gösteren yazıt ya da kitabe bulunamamıştır. Kaynaklarda M. 1519 yılında Bilal-i Habeşi makamı adına Osmanlı Devleti zamanında bir vakıf bulunduğu bilgisi mevcuttur ancak bu vakıfta mescit veya türbeye ilişkin bir bilgi mevcut değildir. Mescidin tarihlendirilmesine ilişkin kaynaklarda XVII. yüzyılda henüz inşa edilmediği, ayrıca 1891 ve 1901 tarihli salnamelerde de türbeden veya mescitten bahsedilmediği belirtilerek, yapının 1874'te inşa edilmiş olabileceği ifade edilmiştir (Ramazanoğlu, 2010: 334). Yapı, kare planlı bir harimden ve bu harimin kuzeyinde bulunan üç gözlü son cemaat bölümünden oluşmaktadır. Harim ve son cemaat bölümü kubbe ile örtülüdür. Mescit tamamen sıvandığı ve birçok kez onarıldığı için orijinal malzemesi hakkında bilgi sahibi olmak mümkün değildir.

Bilal-i Habeşi Mescidi'nde bulunan devşirme malzeme, son cemaat mekanı sütun ve başlıklarında kullanılmıştır. Son cemaat mekanı ikisi serbest ikisi yan duvarlara gömülü ayak ve sütunlara atılan sivri kemerlerle üç gözlü olarak tasarlanmıştır. Son cemaat mekanında kullanılan devşirme malzemelerin bezemeleri birbirini tekrar eder niteliktedir. Postament tipi kare formlu kaidelerin üzerinde yer alan mermerden yapılmış dairesel formlu sütunlar ve korint başlıklar sağlam durumdadır. Dört akanthus yapraklı ve iki çelenkli başlıkların akanthus yaprakları derin damarlı ve sivri uçludur. Üst çelenkte kalathosun köşelerinde alttan üste kadar gelişim gösteren dört akanthus yer alır. Alt çelenk yaprakların üst dilimi orta bölüme doğru kıvrılmaktadır. Alt çelenkte yan yaprakların dilimleri komşu dilimlerle birleşerek oval biçimlenmeler, üst çelenkte eşkenar dörtgen motifi oluştururken, yan dilimler arasında damla motifi oluşturur. Kalathostaki yapraklar arasından çıkan heliksler, uzayıp kıvrılarak volütleri oluşturmaktadır. Heliksler "V" biçiminde birleşir. Üstte profilli abakus merkezinde abakus çiçeği yer alırken, abakus çiçeği ile iç heliksler arası akant yaprağı bezemelidir (Fotoğraf 12-13, Çizim 6).

Fotoğraf:12-13, Çizim:6. 12-13 nolu devşirme malzeme

3.5. Kubat Paşa Medresesi

Mersin'in Tarsus ilçe merkezinde Şehit Kerim Mahallesi'nde bulunan yapı üzerinde kitabesi bulunmamaktadır. Tarihlendirme noktasındaki veriler ışığında; M. 1517-20 yılları arasında Ramazanoğulları Beyi olan Kubat Paşa'nın, akabinde Rumeli'ye gönderildiği ve H. 966/M. 1558'de vefat ettiği bilinmektedir. Yapının da M. 1517-1520 yılları arasında inşa edilmiş olabileceğidir. Özellikle yarım kalan taçkapı bezemesi ve yerine koyulan fakat yazılmayan kitabe, paşanın eser tamamlanmadan

önce gönderildiğini göstermesi bakımından bu görüşü destekler mahiyetindedir. Medrese, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1970 yılında onarılmıştır (Çerkez, 1998: 33,37; Tanrıverdi, 2006:82,86). Doğu- batı doğrultusunda düzgün dikdörtgen bir alan üzerine oturtulan yapı, açık avlulu, tek katlı iki eyvanlı plan tasarımına sahiptir (Çerkez, 1998: 37). Yapıda düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Kubat Paşa Medresesi'nde bulunan devşirme malzeme, güneydoğu köşesinin alt seviyesinde bulunan bir yazıttır. Cepheye yatay olarak yerleştirilmiş olan yazıt, üst ve alt kısmından kırıktır ve yazıtın yüzeyi oldukça aşınmış durumdadır (Fotoğraf 14). Eski çağ grekçesiyle yazılmış olan yazıtın çözümlemesi/çevirisi ile ilgili bilgilendirme yazıtın yanında bulunan tabelada verilmiştir (Fotoğraf 15).

Fotoğraf:14-15. 14 nolu devşirme malzeme ve çevirisi

Yazıt metni:“*İmparator Caesar M(arcus) Aur(elius) Severus (Alexander) dindar mutlu baş rahip halk tribunluğunu 5. kez, konsüllüğü ikinci kez üstlenen, vatanın babası, prokonsül, Tarsus'luların büyük demiürg'u tanrılaştırılmış Antonius'un (= Caracalla) oğlunu, birinci, en büyük ve en güzel metropolis olan, Kilikia, İsauria ve Lykaonia yönetim bölgelerinin idari merkezi olma konumunu sürdüren, ve iki imparator kültü tapınağının bakımını yapma hakkını elinde bulunduran, çok sayıda ve çok büyük ve alışılmısın dışında ayrıcalıklar ve özgür meclis toplantısına başkanlık yapan, Demiürg ve Kilikarkh'lar ile eyalet meclisinin özgürce toplanabilmesiyle ve çok sayıda diğer en büyük ve seçkin ödüllere eyalet şehirleri arasında onurlandırılan tek şehir olan, Alexandriane, Severiane, Antoneiniane, Adriane, Tarsos onurlandırır. Görkemli Praetor ve consul designatus Ostorios Euodianus'un döneminde.*” çevirisiyle ifade edilmiştir (Sayar, 2016: 177).

Restorasyon çalışmaları sırasında ortaya çıkarılan 89 x 60 cm ölçülerindeki yazıtın metin içeriğinde Roma imparatoru Severus Alexander'ın 5. kez halk tribunluğu yaptığı M. S. 226 yılında onurlandırılması üzerine yapılan vurgu belirtilmiştir (Sayar, 2016: 177, 185-186).

3.6. Yeni Hamam

Mersin'in Tarsus ilçe merkezinde Şehit Kerim Mahallesi'nde bulunan yapının inşa kitabesi bulunmamaktadır. Yapı üzerinde M. 1785–86 yılında Mir El Hacı Torzade tarafından geniş çaplı bir onarım yaptırıldığına dair bilgi veren onarım kitabesi yer almaktadır. Hamamın tarihlendirilmesinde M. 1569–89 yıllarında yapıldığı bilinmektedir (Tanrıverdi, 2006: 45; Duru, 2012: 177). Farklı dönemlerde eklenen bölme ve kapatma duvarları ile, hamamın özgün mekânsal kurgusu kısmen değiştirilmiştir (Öztürk & Mihçioğlu, 2020: 90-91). Kuzey-güney yönünde dikdörtgen doğrultuda uzanan hamamın sıcaklık bölümünün batı cephesi içeri çekilmiştir. Giriş, soyunmalık, ılıklik, sıcaklık, su deposu ve külhandan oluşan yapı; sıcaklık bölümüne göre dört eyvanlı ve dört halvet hücreli planlı hamamda düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Yeni Hamam'da bulunan devşirme malzeme, ılıklik ve sıcaklık bölümünde yer alan sütun başlıklarıdır. ılıklik bölümünde bir adet mermer korinth sütun başlığı ters çevrilmiş şekilde bağımsız konumlandırılmıştır. Sıcaklık bölümünde ise sekiz adet mermer sütun başlığı seki üzerinde kurna işlevli olarak kullanılmıştır. Sütun başlıkları seki düzenlemesinde ara kısımda veya gömme/kapalı şekilde yerleştirildiği için bir duvara dayalı olup, üç yüz kısmı mevcut haliyle görülebilmektedir. Başlığın yüzeyleri büyük ölçüde aşınmış durumdadır.

ılıklik bölümünde serbest bir şekilde bir mermer platform üzerinde ters çevrilmiş olarak yer alan mermer korinth sütun başlığı oldukça sağlam olup, belirli noktalarda kırıklar mevcuttur. Sekiz akanthus yapraklı ve iki çelenkli başlığın akanthus yaprakları derin damarlı ve sivri uçludur. Üst çelenkte kalathosun

köşelerinde alttan üste kadar gelişim gösteren sekiz akanthus yer alır. Alt çelenk yaprakların üst dilimi orta bölüme doğru kıvrılmaktadır. Alt ve üst çelenkte yan yaprakların ikişer dilimi komşu dilimlerle birleşerek eşkenar dörtgen, yan dilimler arasında damla motifi oluşturur. Kalathosta köşelerde dış heliksler arası zambak motifi bezelidir. Üstte profilli abakus merkezinde abakus çiçeği yer alır (Fotoğraf 16).

Fotoğraf:16. 16 nolu devşirme malzeme

Sıcaklık bölümü güneybatı köşe halvet hücresinin doğusundaki korinth sütun başlığı, dört akanthus yapraklı ve iki çelenklidir. Akanthus yaprakları derin damarlı ve sivri uçludur. Üst çelenkte kalathosun köşelerinde alttan üste kadar gelişim gösteren dört akanthus yer alır. Alt çelenk yaprakların üst dilimi orta bölüme doğru kıvrılmaktadır. Alt ve üst çelenkte yan dilimler arasında damla motifi oluşmuştur. Kalathostaki yapraklar arasından çıkararak “V” biçimde birleşen heliksler, volütleri oluşturmaktadır. Üstte profilli abakus merkezinde abakus çiçeği yer alır. Ancak dış heliks, üst profilli abakus ve çiçeği aşınmıştır (Fotoğraf 17). Güneybatı köşe halvet hücresinin batısındaki korinth sütun başlığı ise, sekiz akanthus yapraklı ve iki çelenklidir. Akanthus yaprakları derin damarlı ve sivri uçludur. Alt çelenkteki alt yaprağın iki dilimi, komşu dilimle birleşerek eşkenardörtgen, üst yan yaprakların bir dilimi komşu dilimlerle birleşerek üçgen motifi oluşturur. Yapraklar alt ve üst çelenkte yan dilimler arasında ise damla motifi oluşturur. Heliksler, abakus ve abakus çiçeklerinde aşınmalar söz konusudur (Fotoğraf 18).

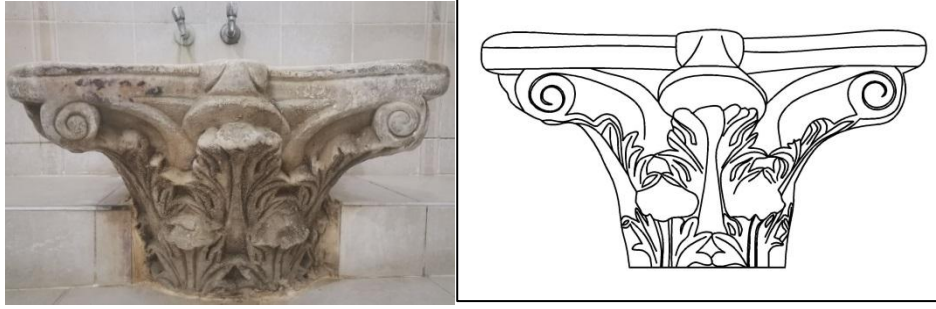
Fotoğraf:17-18. 17-18 nolu devşirme malzeme

Sıcaklık bölümü kuzey eyvanın kuzey duvarındaki korinth sütun başlığı, oldukça aşınmıştır ve alt kısmından kapalı olduğundan tüm olarak tanımlanması mümkün değildir. Muhtemel sekiz akanthus yapraklı ve çift çelenkli olan korinth başlık, mevcut haliyle sekiz akanthus yapraklıdır. Derin damarlı ve sivri uçlu akanthus yan yaprakları komşu dilimle birleşerek eşkenardörtgen, yan dilimler arasında damla motifi oluşturur. Helikslerde aşınmalar söz konusudur. Üstte profilli abakus merkezinde abakus çiçeği yer alır (Fotoğraf 19).

Fotoğraf:19. 19 nolu devşirme malzeme

Sıcaklık bölümü kuzeybatı halvet hücrelerinin batı duvarındaki korinth sütun başlığı, sekiz akanthus yapraklı ve iki çelenklidir. Akanthus yaprakları derin damarlı ve sivri uçludur. Kalathos merkezinde alt ve üst çelenk yaprakların üst dilimi orta bölüme doğru kıvrılırken, üst çelenk yaprakları kalathosun köşelerinde alttan üste kadar gelişim gösterir. Alt çelenkteki alt yaprağın iki dilimi komşu dilimle birleşerek eşkenar dörtgen, üst yan yaprakların bir dilimi komşu dilimlerle birleşerek üçgen motif oluşturur. Köşelerde akanthus yaprakları arasından çıkan heliksler “V” biçiminde birleşmektedir. Alt ve üst çelenkte yan dilimler arasında ise damla motifini oluşturur. Üstte profilli abakus merkezinde abakus çiçeği yer alır (Fotoğraf 20, Çizim 7).

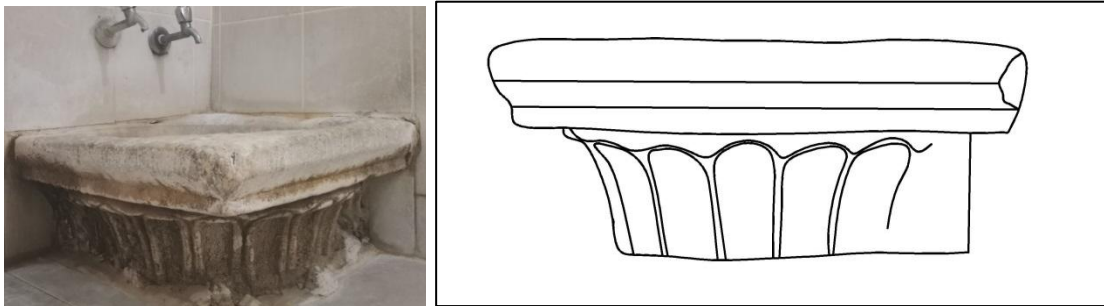
Fotoğraf:20, Çizim:7. 20 nolu devşirme malzeme

Abakus yan yüzeyinde bulunan tek satırda “+μαρτύριον/”martyrion” yazılıdır. Bizans epigrafik geleneğinde “+”/haç sembolü ile başlayan metin, bu eserin Erken Hıristiyanlık bağlamında kutsal bir amaca hizmet ettiğini göstermekle birlikte yazı, Antik Dönem sütun başlığına Erken Bizans Döneminde sonradan yazılmış olmalıdır. Saygınlık ifadesi μαρτύριον/”martyrion, mimari bağlamda bu sütun başlığının belirli bir Martyrion yapısına ait olduğunu tescil etmektedir. (Fotoğraf 21).

Fotoğraf: 21. 20 nolu devşirme malzeme detayı

Kuzeybatı halvet hücrelerinin kuzeydoğu köşesindeki sütun başlığı, kalathos yüzeyi yivlendirilmiş olup, yivli çanak tipindedir (Fotoğraf 22, Çizim 8).

Fotoğraf:22, Çizim:8. 22 nolu devşirme malzeme

Sıcaklık bölümü kuzeydoğu köşe halvet hücrelerinin batı duvarındaki korinth sütun başlığı, oldukça aşınmış durumdadır. Mevcut halinden dört akanthus yapraklı ve iki çelenkli olup, üst akanthus yaprakları köşelerde açılım yapmaktadır. Köşelerde çok küçük volütlerden çıkan heliksler derinlemesine “V” formunda birleşmektedir. Abakus düz/profilsiz olup merkezde ters/aşağı yönde akanthus yaprağı

motifli abakus çiçeği yer alır (Fotoğraf 23). Doğu eyvanın doğu duvarındaki sütun başlığı, oldukça aşınmış ve orijinal görünümünü kaybetmiş olduğundan tanımlanamaz durumdadır (Fotoğraf 24).

Fotoğraf:23-24. 23-24 nolu devşirme malzeme

Sıcaklık bölümü güneydoğu köşe halvet hücresinin güneydoğusundaki korinth sütun başlığı oldukça aşınmıştır ve alt kısmından kapalı olduğundan tüm olarak tanımlanması mümkün değildir. Mevcut haliyle dört akanthus yaprağı derin damarlı ve sivri uçlu olup, yan dilimler arasında damla motifi oluşturur. Kalathos merkezinde yapraklar arasından çıkan heliksler “V” biçiminde birleşir. Üstte profilli abakus merkezinde abakus çiçeği yer alır (Fotoğraf 25).

Fotoğraf:25. 25 nolu devşirme malzeme

3.7. Eski/ Şahmeran Hamamı

Mersin'in Tarsus ilçesi Kızıl Murat Mahallesi'nde yer alan yapı üzerinde tarihi bilgi veren kitabesi bulunmamaktadır. M. 1651 tarihli vakfiyesinden yapının Ramazanoğulları Dönemi'nde, 1651 yılı öncesinde inşa edilmiş olabileceği belirtilmiştir (Öztürk, 2014:25; Tanrıverdi, 2006: 120; Duru, 2012: 78). Hamam, 1873 yılında onarılmıştır. Tek hamamdan oluşan yapı kuzey-güney yönde uzanan bir alanda yamuk bir plan gösterir. Giriş, soyunmalık, ılıklik, sıcaklık bölümüne ait üç adet halvet hücre, su deposu ve külhanda oluşan yapı; halvetin eş odalar halinde olduğu plan tipindedir. Yapıda düzgün kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Eski Hamam'da bulunan devşirme malzeme, sıcaklık bölümünde yer alan sütun başlıklarıdır. Sıcaklık bölümünde seki üzerinde kurna işlevli kullanılan iki adet sütun başlığı mermer malzemedendir. Bunlardan birinin yüzeyi alçı kaplamadan dolayı orijinal görünümünü kaybetmiş durumdadır. Bu durumda bezemesine ilişkin tespit kısmen yan profillerden takip edilebilmektedir. Sütun başlıklarında kırık mevcuttur ve bezemeleri birbirini tekrar eder niteliktedir. Mevcut halinden kalathos iki sıra akanthus yaprak çelengi, caulis kökü, heliks ve volütlerden oluşmaktadır. Akanthus yaprakları derin damarlı ve sivri uçludur. Alt ve üst çelenk yaprakların üst dilimi orta bölüme doğru hafif kıvrılmaktadır. Heliksler düz yüzeyli olup, alttaki iç kaplama yapraklarıyla birleşmiştir. Yan yaprakların dilimleri komşu dilimlerle birleşerek eşkenardörtgen, yan dilimlerin birbirleriyle birleşme noktalarında damla motifi oluşturur. Kalathostaki yapraklar arasından çıkan heliksler köşelerde volütleri oluşturur. Üstte profilli abakus yer alır (Fotoğraf 26 – 27, Çizim 9).

Fotoğraf:26-27, Çizim:9. 26-27 nolu devşirme malzeme

3.8. Adana Ulu Cami

Adana'nın Seyhan ilçesi Ulucami Mahallesi'nde yer alan Cami; türbe, medrese, mescit, imaret, hamam, arasta, çarşı, çeşme ve konaktan oluşan külliye'nin bir parçasıdır. Yapı, doğu taç kapısı, minber, batı taçkapısında bulunan kitabelere göre H. 913/M. 1513 yılında Ramazanoğlu Halil Bey tarafından yapımına başlanan yapı H. 948/M. 1541 yılında Piri Mehmet Paşa tarafından tamamlanmıştır (Uysal,1985: 278; Çam, 1988: 24-25; Tanburoğlu, 2017: 82-88). Doğu- batı doğrultusunda dikdörtgen planlı yapının harimi, mihraba paralel iki sıra halinde birbirine sivri kemerlerle bağlı tek sıra dört sütun dizisiyle iki sahnalıdır. Tamamen kesme taştan inşa edilen yapıda az da olsa tuğla ve ahşap kullanılmıştır.

Ulu Camide bulunan devşirme malzemeler, harimde iki sütun dizisinde yer alan iki adet sütun başlığı ile kemerleri duvara bağlayan konsollarda yer alan mermer malzemedeki sütun başlıklarıdır. Attika tipi kaideler ters çevrilerek sütun başlığı olarak kullanılmıştır. Düz ve dik açılı profilsiz bir plinthos üzerinde sırasıyla torus/dışbükey profil, spira, trokhilos (scotia)/içbükey profil ve boyun kısmından oluşan düzenlemeye sahiptir (Fotoğraf 28). Dört akanthus yapraklı ve iki çelenkli korinth sütun başlıklarının akanthus yaprakları derin damarlı ve sivri uçludur. Kalathos merkezinde alt çelenk yaprakların üst dilimi orta bölüme doğru kıvrılırken, üst çelenk yaprakları kalathosun köşelerinde alttan üste kadar gelişim gösterir. Alt çelenkteki alt yaprağın birer dilimi komşu dilimle birleşir, yan dilimler arasında damla motifi oluşturur. Köşelerde akanthus yaprakları arasından çıkan heliksler "V" biçiminde birleşmektedir. Üstte profilli abakus merkezinde abakus çiçeği yer alır (Fotoğraf 28 - 30).

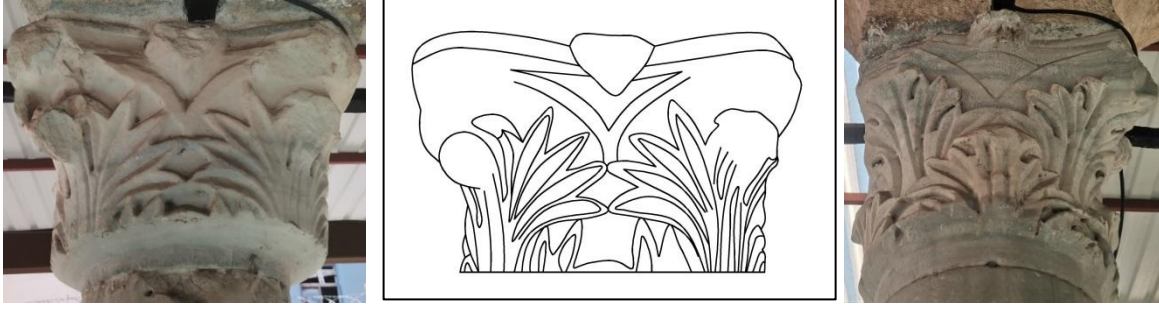

Fotoğraf:28-30. 28-30 nolu devşirme malzeme

3.9. Şeyh Zülfa Cami

Adana'nın Seyhan ilçesi Mestanzade Mahallesi'nde yer alan yapı, giriş kapısı üzerindeki kitabeye göre H.1298/M. 1881 yılında Şeyh Zülfa tarafından yaptırılmıştır (Kırkıl, 2008: 80). Küçük tek kubbeli mescid niteliğinde olan yapı kare planlıdır. Caminin yapımında girişinde yer alan tabelada Seyhan Müftülüğü Şeyh Zülfo Camii 1852 yazılıdır. Yapıda kesme taş malzeme kullanılmıştır.

Şeyh Zülfa Cami'de bulunan devşirme malzemeler, son cemaat mekanında iki adet mermer sütun ve başlıklarıdır. Kırılmaların mevcut olduğu korinth başlıklardan biri dört akanthus yapraklı ve tek çelenklidir. Derin damarlı ve sivri uçlu akanthus yaprakları kalathosun köşelerinde alttan üste kadar gelişim gösterir. Yan yaprak dilimlerinin komşu dilimlerle birleşiminde eşkenardörtgen motifi oluşmuştur (Fotoğraf 31, Çizim 10).

Fotoğraf:31-32, Çizim:10. 31-32 nolu devşirme malzeme

Bir diğeri dört akanthus yapraklı ve çift çelenklidir. Akanthus yaprakları derin damarlı ve sivri uçludur. Alt çelenk yaprakların üst dilimi orta bölüme doğru kıvrılırken, üst çelenk yaprakları kalathosun köşelerinde alttan üste kadar gelişim gösterir. Alt çelenkte, alt yaprağın birer dilimi komşu birleşir. Yan dilimler arasında damla motifi oluşturur (Fotoğraf 32). Başlıkların köşelerinde akanthus yaprakları arasından çıkan heliksler “V” biçiminde birleşmektedir. Profilli abakusun merkezindeki abakus çiçekleri tahrip olmuştur.

4.BULGULAR

Mimaride yapıyı estetik ve statik açıdan tamamlayan elemanlardan sütun, sütun kaidesi ve sütun başlıkları devşirilen yapıya plastik bir özellik katarak içte ve dışta statik olduğu kadar estetik bir anlam kazandıran öğeler olmuştur. Devşirme malzemelerin cami, mescid, medrese ve hamam yapılarında kullanımı tespit edilmiştir. Cami ve mescid’te harim ve son cemaat mekanında; medrese’de cephede ve hamam’da ılıklik ve sıcaklık bölümlerinde aynı işlevde veya farklı/yeni bir işlevde kullanılmasının yanı sıra sadece süsleme amaçlı kullanımlar da söz konusudur.

İncelenen devşirme malzemelerde yoğun kullanımı mimari işlevli sütun ve sütun başlıkları oluşturmaktadır. Antik Yunan sanatında ortaya çıkan ve Roma mimari geleneği üzerinden Bizans Dönemine aktarılan Korinth tipi sütun başlıkları, karakteristik bir bezeme unsuru olan akanthus yapraklarının stilize edilmiş formlarıyla, Bizans mimari plastiğinde en yoğun kullanılan unsurlardan birini teşkil eder. Dört akanthus yapraklı tek ve çift çelenkli, sekiz akanthus yapraklı çift çelenkli korinth başlıklarla birlikte yivli çanak tip, monolit sekizgen sütun/paye ve başlıklardır. Korinth başlıklar içerisinde lir formu özelliğe olanların yanı sıra yoğun aşınmalardan dolayı orijinal görünümünü kaybetmiş ve bu sebeple tam olarak tanımlanamayan örnekler de bulunmaktadır. Sütun başlıkları haricinde sütun kaidesi ve yazıt blok kullanımı mevcuttur.

Mersin Eski Ulu Cami 1-4 nolu bezeme, Tarsus Ulu Cami hariminde 5-8 nolu bezeme, Tarsus Eshab-ı Kehf Cami 10-11 nolu bezeme, Tarsus Bilal-i Habeşi Mescidi 12-13 nolu bezeme ve Adana Şeyh Zülfo Cami 31-32 nolu bezeme son cemaat mekanında taşıyıcı unsur olarak sütun, sütun başlıkları orijinal kullanımına uygun bir şekilde değerlendirilmiştir. Tarsus Ulu Cami 9 nolu ve Adana Ulu Cami 28 nolu bezemeleri harimde sütun kaideleri ters çevrilerek sütun başlığı olarak, Tarsus Yeni 17-25 nolu ve Eski/Şahmeran Hamamı 26-27 nolu bezemelerini oluşturan sütun başlıkları ise sıcaklık bölümünde kurna olarak farklı bir işlev kazandırılarak kullanılmıştır. Ayrıca Tarsus Yeni Hamam ılıklik bölümünde 16 nolu bezeme ters çevrilmiş bağımsız/işlevsiz sütun başlığı ile Adana Ulu Cami hariminde kemerleri duvarlara bağlayan konsollardaki sütun başlıkları 29-30 nolu bezemeler süsleme amaçlı kullanılmıştır. Tarsus Kubat Paşa Medresesi cephe yüzeyi alt kısmında yer alan dikey forma sahip yazıtlı taş blok olan 14 nolu eser yatay yerleştirilmiş formuyla herhangi bir işlevi karşılamayan kullanıma bir diğer örnek oluşturmaktadır.

Çoğunluğu mermer olmakla birlikte az sayıda taş malzemeden üretilen eserlerin işçilik ve üslup özellikleriyle geç antik çağ geleneğinin devamlılığını yansıtmaktadır. İncelenen eserler, Erken Bizans Dönemi/4-6.yüzyıl ve Orta Bizans Dönemi/10-12.yüzyıl tarihi verilerini sunmaktadır.

5.TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma bulgularına göre cami, mescid, medrese ve hamam yapılarının iç-dış mekanında kullanılmış olan devşirme malzemeleri yoğunlukta sütun başlığı olmak üzere sütun, sütun kaidesi ve yazıt blok

parçası oluşturmaktadır. Sütun başlıklarında öncelikle korinth tip başlıkta dört akanthus yapraklı tek ve çift çelenkli, sekiz akanthus yapraklı çift çelenkli kullanımı yoğundur. Korinth tip başlıkların bazıları lir formu özelliğindedir. Ayrıca yivli çanak başlık ve kompozit sütun başlığın kullanımı da mevcuttur.

Dört akanthus yapraklı ve tek çelenkli korinth başlık tipi, Adana Şeyh Zülfo Cami 31 nolu bezemede tek örnek olarak yer alır. Bu grup sütun başlıklarına tipoloji çeşitliliğinde Kilikya bölgesi ve diğer bölge mimari ve müzelerinde rastlanmaktadır. İncelenen eserin benzeri Adana Arkeoloji Müzesi'nde, Tarsus Müzesi'nde (Aydın, 2016: Kat. no 106-107), Silifke Müzesi'nde (Aydın, 2013: Kat. no 259-261,264,267,270), Silifke Reşadiye Cami'nde, Bursa Arkeoloji Müzesi'nde (Aytekin, 2019: Kat.no 14,55) yer almaktadır. Silifke Reşadiye Cami'ndeki sütun başlıkları ile devşirme malzeme olarak özgün işlevde kullanımıyla ortak bir özellik yansıtır. Benzer örnekler ışığında 5- 6. yüzyıl ilk yarısına tarihlenmektedir.

Dört akanthus yapraklı ve çift çelenkli korinth başlık, Mersin Eski Ulu Cami 4 nolu, Tarsus Bilal-i Habeşi Mescidi 12-13 nolu, Tarsus Yeni Hamam 17 ve 23 nolu, Adana Ulu Cami 29-30 nolu, Adana Şeyh Zülfo Cami 32 nolu bezemede yer alır. Bu grup sütun başlıklarına Tarsus Müzesi'nde (Aydın, 2016: Kat. no 89,131), Tarsus Makam-ı Dalyan Cami ile St. Paul Anıt Müzesi'nde, Mersin Arkeoloji Müzesi'nde, Silifke Müzesi'nde, Silifke Taşucu Amphora Müzesi'nde, Silifke Haliliye Cami'nde, Silifke Reşadiye Cami'nde, Adana Arkeoloji Müzesi'nde (Çelik, 2023: Kat. no 40-41, 46-49), Bursa Arkeoloji Müzesi'nde (Aytekin, 2019: Kat.no 10-12), Kocaeli Arkeoloji Müzesi'nde rastlanmaktadır. Ayrıca bu grup sütun başlıkları Silifke Haliliye ve Reşadiye Cami'ndeki sütun başlıkları ile devşirme malzeme olarak özgün işlevde kullanımıyla ortak bir özellik yansıtır.

Dört akanthus yapraklı tek ve çift çelenkli sütun başlıkları grubu içerisinde kalathostaki yapraklar arasından çıkarak köşelerde volütleri oluşturan helikslerin "U" veya "V" formu biçiminde birleşim göstermektedir. Tarsus Bilal-i Habeşi Mescidi 12 nolu ve Tarsus Yeni Hamam 17 nolu bezemede "U" formunda; Mersin Eski Ulu Cami 4 nolu, Tarsus Bilal-i Habeşi Mescidi 13 nolu, Tarsus Yeni Hamam 23 nolu, Adana Ulu Cami 31, 32 nolu bezemede "V" formunda birleşim gösterir. Ayrıca Tarsus Yeni Hamam 23 nolu bezemenin abakus çiçeğinde ters/aşağı yönde palmet motifi işlenmiştir. Tarsus Bilal-i Habeşi Mescidi 13 nolu bezemede ise abakus çiçeği altından akant yaprağı işlenmiş olmasıyla farklıdır. Bu durum kullanımların benzer uygulaması Mersin Arkeoloji Müzesi, Silifke Müzesi (Aydın, 2013: Kat. no 200-205), Tarsus Müzesi (Aydın, 2016: Kat. no 131) ve St. Paul Anıt Müzesi'nde'dir. Ortası yaprak bezemelerinin benzerleri Khora Manastırı güney parekklesionu ve Vefa Kilise Cami'nde (Melvani, 2018: Şekil. 5,13) kullanılmıştır. Volüt ya da dış heliks şeritlerinin üst yaprak çelengi arasında "U" veya "V" şeklinde biraraya gelerek oluşturduğu bu başlıklar "lir formu" olarak da tanımlanarak kullanımları 5.yüzyıl ikinci yarısı ile 6. yüzyıl başına tarihlendirilmiştir (Aydın, 2016: Kat. no 102-103). Benzer örnekler ışığında eserler 5- 6. yüzyıla tarihlenmektedir.

Sekiz akanthus yapraklı ve çift çelenkli korinth başlık, Mersin Eski Ulu Cami 1 ve 2 nolu, Tarsus Ulu Cami 5-8 nolu, Tarsus Yeni Hamam 16, 18, 20 nolu bezemede yer almaktadır. Bunlar arasında Tarsus Ulu Cami 5-8 nolu bezemelerin alt çelenk akanthus yaprakları büyük ölçüde tahrip olduğundan özgün görünüşleri korunamamıştır. Bu grup sütun başlıklarına İstanbul Hagia Sophia propylonu/404-415 ve Poto Aurea/Altın Kapı'da (Kautzsch, 1936: Fig.132, 140; Zoltt, 1994: Fig.429, 449), Silifke Müzesi'nde, Silifke Taşucu Amphora Müzesi'nde, Tarsus St. Paul Anıt Müzesi'nde, Tarsus Müzesi'nde (Aydın, 2016: Kat. no 123, 128), Adana Arkeoloji Müzesi'nde (Çelik, 2023: Kat. no 51-54), Uzuncaburç'ta, Kocaeli Arkeoloji Müzesi'nde (Westphalen, 2006: 391-405; Yavuzylmaz, 2014: Kat.no 30), Alanya Müzesi'nde (Doğan, 2022: Kat. no 18), Ankara Ahi Şerafeddin/Arslanhane ve Konya Alaaddin Cami'nde karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu grup içerisindeki başlıklar üslup özellikleri açısından kendi içerisinde alt gruplara sahiptir. Özellikle Mersin Eski Ulu Cami 1 ve 2 nolu bezemelerin en yakın benzeri Konya Alaaddin Cami'nde devşirme sütun başlığı olarak kullanılmıştır. Anadolu kökenli olan başlık grubunun yoğun olarak Erken Hıristiyanlık -Bizans döneminde başkent atölyelerinde üretilen ilk örnekleri 5.yüzyıl ilk yarısına, geç örnekler ise 6.yüzyıl ortalarına tarihlendirilmiştir (Aydın, 2016: 210).

Bu başlık grubu içerisinde Mersin Eski Ulu Cami 3 nolu, Tarsus Eski Hamam 26-27 nolu bezemede kalathosu iki sıra akanthus yaprak çelengi, caulis kökü, kaplama/destek yaprakları, heliks ve volütlerden oluşan korinth sütun başlıkları arasındadır. Bunlar arasında 26 nolu bezeme oldukça aşınmış olduğundan

tanımlanamayacak durumdadır. Bu başlık türünün uygulamaları Mersin Arkeoloji ve Silifke Müzesi'nde, Tarsus St. Paul Anıt Müzesi ile Tarsus Müzesi'nde (Kaplan, 2016: Kat. no 59, 61, 67), Silifke Reşadiye Cami'nde, Ala Kilise ve Kastabala Kuzey Kilisesi'nde, Alanya Müzesi'nde (Doğan, 2005: 71-76), İstanbul Theodosius Kemer ve Topkapı Sarayı'nda (Kramer, 1997: 21-25), Ayasofya Müzesi'nde (Barsanti & Guiglia, 2010: Fig.75) karşımıza çıkmaktadır. Benzerlik gösteren sütun başlıkları ortaya konulan çalışmalarla M.S. 3. yüzyıl ortaları ile ikinci yarısına (Kaplan, 2016: 159, 161, 167) tarihlendirilmiştir. Ayrıca başkentten gönderilerek Venedik San Marco Kilisesi'nde ikinci kez kullanıldığı bilinen 3-4. yüzyıl sütun başlıklarında görülmektedir. Silifke Müzesi'nde yer alan sekiz akanthus yapraklı iki çelenkli başlık grubu içerisindeki örnekler 5.yüzyıl tarih önerisi ışığında incelenmiştir (Aydın, 2013: Kat. no 212). İncelenen eserlerin en yakın benzer paralelleri üslup özelliklerine göre 6. yüzyıla tarihlendirmiştir (Doğan, 2005: 72; Doğan, 2022: 194-195). Genel değerlendirmeler doğrultusunda eserler geç antik çağ gelişim süreci örneklerini yansıtmaktadır. Benzer örnekler ışığında 4-6. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Sütun başlıkları genel özellikleriyle değerlendirildiğinde, akanthus yaprakları çoğunlukla üç dilimli, geniş damarlı, sivri uçludur. Benzerleri ışığında tarihlendirmede 5.yüzyılın ilk yarısı-6.yüzyıl başını verir (Aydın, 2013: 210). Ayrıca kalathos yüzeyini kaplayan akanthus yaprakların; yan yaprak dilimlerinin komşu yaprak dilimleriyle birleşiminde baklava/eşkenar dörtgen, yan yaprak dilimleri arasında damla motifi bezelidir. Bazı örneklerde yan yaprakların kendi birleşimi içinde de (alt ve üst yaprak arasında) damla motifi oluşur. Yan yaprakların birleşim noktalarında damla ve baklava dilimli geometrik bezemeler 5-6.yüzyıl başkent özelliğidir (Westphalen 2006: 396). Aynı zamanda dört akanthus yapraklı tek çelenkli ve sekiz akanthus yapraklı çift çelenkli örneklerde akanthus yapraklarının üst dilimi orta bölüme doğru kıvrılmaktadır. Dört akanthus yapraklı ve çift çelenkli örneklerde ise söz konusu durum alt yapraklarda uygulanmıştır.

Yivli çanak başlığı, Tarsus Yeni Hamam 22 nolu bezemede tek örnek olarak yer alır. Bu başlık tipi kareye yakın abakus altında, ters çan şeklindeki kalathos yüzeyi eşit aralıklı uzun yivlerle kaplanmış olup, literatürde “ters çan, çanak, oluk, yivli, dilimli, dil, godron motifli” gibi farklı adlandırmalarla kullanılmıştır. Alp, Anadolu'da ilk kez Helenistik dönemde karşılaştığını, Efes ve Pergamon örneklerinde kalathos alt bölümü akanthus yapraklı, üst kısmı yivlerle bezeli/Yivli-Akanthuslu başlıkların sadeleşerek yivli çanak başlık tipini ortaya çıkardığını ifade etmektedir (Alp, 2006:59). Parman, Roma Dönemi/Trayanus döneminden itibaren kullanıldığı, büyük farklar olmaksızın Erken Bizans Döneminde kullanımının devam ettiğini belirtir (Parman, 2002:181). İncelenen sütun başlığı grubu Kilikya bölgesi mimari ve müze örnekleri kapsamında tespit edilememiştir. Bu başlık tipi Kilikya bölgesi içeriğinde üniktir. Benzerleri diğer bölgelerdeki yapılarda saptanmıştır. Yivli başlıklar üslup açısından yivlerin işleniş açısından farklılık göstermektedir. İncelenen eserde yivlerin içi boş şekilde işlenmiş olması açısından benzerleri İstanbul Arkeoloji Müzesi, Bursa Arkeoloji Müzesi (Aytekin, 2019: Kat.no 48), Bursa ve çevresi (Ötügen, 1996), Konya Arkeoloji Müzesi ve Alaaddin Cami (Temple, 2013 :133, Res. 245-247), Ankara Ahi Elvan ve Arslanhane Cami ile paralellik göstermektedir. Benzer örnekler ışığındaki bu başlıklar tip ve motif özelliklerinden 4-6. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Sekizgen paye/sütun ve başlığı - monolit, Tarsus Eshab-ı Kehf Cami 10-11 nolu bezemede yer alır. Sekizgen payeler/sütunlar genellikle başlıklarıyla birlikte monolit olarak yapılarak kullanılmışlardır. Orta Bizans Dönemi'nde ortaya çıkarak, 9. yüzyıldan 14-15.yüzyıllara kadar yoğun kullanılmıştır. Orta Bizans kiliselerinin templonları dışında kiboriumlarda bu kullanım görülmektedir (Alparslan, 1996:194). İncelenen örneklerde kullanılan başlıklar, kompozit tipin bir çeşitlemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kilikya bölgesi mimari ve müze örnekleri kapsamında tespit edilemeyen başlıklar bölge için ünik bir örnek oluşturmaktadır. Benzerleri noktasında diğer bölgelerden az sayıda örnek saptanabilmiştir. Bu örnekler kapsamında monolit sekizgen templon sütun ve paye formlarına Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi'nde (Temple, 2013: Res.361-362), Muğla, Bodrum ve Milas Arkeoloji Müzesi'nde (Özcan, 2012: Fig. 6-8); sütun başlıkları açısından ise Nevşehir Müzesi'nde (Temple, 2011: Res. 3), Konya Tahir Paşa Cami'nde (Temple, 2013: Res.366) benzer paralel örneklerle rastlanmaktadır. İncelenen eserler 10-12. yüzyıla tarihlenmektedir.

Sütun başlığı olarak kullanmış olan sütun kaideleri ise, Tarsus Ulu Cami 5 nolu ve Adana Ulu Cami 28 nolu bezemelerde yer alır. Attika tipi bir kaide olup, ters çevrilerek sütun başlığı olarak kullanılmıştır. Düz ve dik açılı profilsiz bir plinthos üzerinde sırasıyla torus/dışbükey profil, spira, trokhilos

(scotia)/içbükey profil ve boyun kısmından oluşmaktadır (Fotoğraf 9). Bu tip tipoloji çalışmaları kapsamında attika A tipi grubu içerisinde değerlendirilmektedir (Ötüken, 1996:161; Temple, 2013:239). Attika tipi kaideler Bizans mimarisinde hemen her bölgede yoğun bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Benzerleri Alahan Doğu Bazilikası'nda, Aziz Paulus Kilisesi'nde, Tarsus Müzesi'nde, Adana Arkeoloji Müzesi'nde, Akşehir Arkeoloji Müzesi'nde (Yıldırım, 2006: 26-29), Nevşehir Arkeoloji Müzesi'nde (Temple, 2011: 539,543), İstanbul Studios Manastırı İoannes Kilisesi ve İstanbul Ayasofya Kilisesi'nde rastlanmaktadır. Sütun kaidelerinin ters çevrilerek kaide olarak kullanımı Ankara Ahi Elvan Cami sütun başlıklarında mevcuttur. Bol sayıda veri sunan kaidelerin Anadolu ve başkent örnekleri genellikle 5-6. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Ovalık Kilikya Bölgesi Mersin ve Adana sınırları kapsamındaki mevcut yapılarda işlevsel kullanımıyla incelenen ve değerlendirilen eserlerin neredeyse tamamını mimari işlevli olanlar oluşturur. Bunların çoğunluğu sütun başlığı olmakla beraber sütun ve kaideler gibi bazilikalarda kullanılan taşıyıcı nitelikte mimari unsurlardır. Orta Bizans Dönemi tarihli olan eser liturjik işlevli kuruluşlarda kullanılmış olmalıdır. Eserlerde geç antik çağ geleneğinin devamlılığı gözlemlenmiş olmakla birlikte çoğunluğu Erken Bizans Dönemine tarihlendirilmektedir. Orta Bizans Dönemi tarihli iki eserin aynı yapıda kullanımı mevcuttur. İncelenen eserlerin malzeme, işçilik ve üslup özellikleri bakımından başkent atölyelerinin etkisinin yanı sıra yakın diğer bölgelerden de etkileşimin varlığını yansıttığı söylenebilir. Bu durum ele alınan kentlerin önemli ticari yol ağı üzerinde yer alıyor olmasıyla ve antik dönem içerisinde Ovalık Kilikya bölgesi için yönetim merkezi odaklı kullanılmış olmasıyla açıklanabilir.

Etik Kurul Onayı

Bu araştırmanın kavramsal çerçevesinin hazırlanması, veri toplama araçlarının uygulanması, verilerin toplanması, verilerin analizi ve yorumlanması aşamalarının tamamında etik kurallara uygun hareket edilmiştir. Karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde ANKAD Yayın Kurulu'nun hiçbir sorumluluğu bulunmamaktadır. Tüm sorumluluk yazarlara aittir. Bu çalışmanın ANKAD dışında herhangi bir akademik yayın ortamına değerlendirme için gönderilmemiş olduğunu taahhüt ederim. Yapılan bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir. Araştırmada kamuya açık olan ve işlevde kullanıma sahip olan yapılarda saha araştırması gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla etik kurul izni gerektirmemektedir.

KAYNAKÇA

- Alp, A.O. (2006). "*Pisidia bölgesi Roma dönemi bezemeli mimari elemanları*". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Alpaslan, S. (1996). "*Antalya'nın Demre (Kale) ilçesindeki H. Nikolaos Kilisesinde dini ayinle ilgili plastik eserler*". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aydın, A. (2013). "Silifke Müzesi Taş Eserler Kataloğu Heykeltraşlık ve Mimari Plastik Eserler". S. Durugönül (Ed.). *Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönem mimari elemanlarının/süslemelerinin kataloğu ve değerlendirilmesi* içinde (s.185-299). Mersin: Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisi Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları.
- Aydın, A. (2016). "Tarsus Müzesi'ndeki Erken Hıristiyanlık-Bizans Dönemi mimari Elemanları". S. Durugönül (Ed.). *Tarsus Müzesi Taş Eserleri: Heykeltraşlık ve Mimari Plastik Eserler içinde* (s.186-240). Mersin: Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisi Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları.
- Aytekin, F. (2019). "*Bursa Arkeoloji Müzesi Bizans Dönemi Mimari ve Liturjik İşlevli Yapısal Elemanları*".Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Barsanti, C. ve Guiglia, A. (2010). "Late Roman and Early Byzantine Capitals". C. Barsanti ve A. Guiglia (Ed.). *The Sculptures of the Ayasofya Müzesi içinde* (s.79-100). İstanbul: Ege Yayınları.
- Çam, N. (1988). *Adana Ulu Cami Külliyesi*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Çelik, B. (2023). “Adana’da Arkeoloji Müzesi’nde Bulunan Bizans Dönemi Mimari ve Liturjik İşlevli Taş Eserler ”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Çerkez, M. (1998). Tarsus Kubat Paşa Medresesi. *Cumhuriyetimizin 75. Yılında düünden bugüne I. Tarsus Sempozyumu 25-26 Aralık 1998* içinde (s.32-46). Adana: Berdan Tarih ve Kültür Varlıklarını Korum Vakfı Yayınları.
- Doğan, S. (2005). Alanya Müzesi’ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri. *22. Araştırma Sonuçları Toplantısı-2 24-28 Mayıs2004* içinde (s.71-76). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Dösimm Basımevi.
- Doğan, S. (2022). “Alanya Müzesi’nde Bulunan Mermer- Taş Eserler”. S. Doğan (Ed.). Kalon Oros/Alanya Ortaçağ Arkeolojisi içinde (s. 191-211). Gaziantep: Türk Arkeoloji ve Kültürel Miras Enstitüsü Yayınları.
- Duru, K. (2012). *Tarsus Kitabeleri*.Tarsus: Tarsus Abdürrezzak Öz İlim Merkezi.
- Girginer, U. (2014). *Kilikya: Arkeolojik Rehber*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Güley Tanrıverdi, H. (2006). “Tarsus’ ta Türk İslam mimarisi”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Kaplan, D. (2016). “Tarsus Müzesi’ndeki Roma Dönemi Mimari Elemanları”. S. Durugönlü (Ed.). Tarsus Müzesi Taş Eserleri: Heykeltraşlık ve Mimari Plastik Eserler içinde (s.151-184). Mersin: Mersin Üniversitesi Kilikia Arkeolojisi Araştırma Merkezi (KAAM) Yayınları.
- Kautzsch, R. (1936). *Kapitellstudien. Beiträge zu einer Geschichte des spatantiken Kapitells im Osten vom vierten bis ins siebente Jahrhundert*, Studien zur spatantiken Kunstgeschichte 9. Berlin: Leipzig.
- Kırkıl, T. (2008). “Adana Kent Merkezinde Cami Mimarisinin Geçmişten Günümüze Gelişimi”. Yayımlanmamış Yüksek Lisan Tezi, Çukurova Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.
- Kramer, J. (1997). *Spantantike Frühes Christentum Byzanz Kunst im Ersten Jahrtausend.Spantantike Korinthische Säulenkapitelle in Rom*. Germany: Reichert Verlag Wiesbaden.
- Melvani, N. (2018). “Paleologos Konstantiopolis’inde Geç, Orta ve Erken Bizans Heykeli”. S. Yalman ve I. Jectiv (Ed.). *10. Uluslararası Anamed Yıllık Sempozyumu Devşirme Malzemenin Yeniden Doğuşu* içinde (s.155-175). İstanbul: Anadolu Medeniyetleri Araştırma Merkezi (ANAMED) Yayınları.
- Ötügen, S.Y. (1996). *Forchungen im Nordwestlichen Kleinasien Antike und Byzantinische Denkmaler in der Provinz Bursa. İstMitt 41*. Tübingen: Ernst Wasmuth Verlag.
- Özcan, H. (2012). Muğla, Bodrum, ve Milas Arkeoloji Müzeleri’ndeki Orta Bizans Dönemine Ait Bir Grup Liturjik İşlevli Taş Eser, *Olba*, 20,417-452.
- Öztürk, Ç. (2014). “Tarsus, Yeni Hamam Restorasyon ve Yeniden Kullanım Projesi”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, Ç. ve Mihçioğlu, E. (2020). Koruma ve Yeniden Kullanım Sorunları Bağlamında Mersin-Adana Bölgesi’ndeki Tarihi Hamamlara Bir Örnek: Tarsus’ta Yeni Hamam, *Kent Kültürü ve Yönetim Dergisi*,13 (1), 78-96.
- Parman, E. (2002). *Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ramazanoğlu, G. (2010). Tarsus’un Kalbinde: Tarihi Tarsus Camilerine Bakış. *Türk-İslam Kültür ve Medeniyetinde Tarsus Bildiri ve Müzakereler 28-30 Mayıs 2010* içinde (s.318-342). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık Ticaret İşletmesi.
- Sayar, M.H. (2016). Tarsos und Severus Alexander. *Epigraphica Anatolica*, 49, 177-186.

- Tanburoğlu, N. (2017). “*Adana’da Yapı Toplulukları ve Şehrin Gelişimi*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Temple, Ç. (2011). “*Nevşehir Müzesi’nde Bulunan Bizans Dönemi Mimari ve Liturjik Taş Eserleri*”. C. Erel ve diğerleri (Ed.). *Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim*. Dr. A. Mine Kadirođlu’na Armağan içinde (s.537-552). Ankara: Rekmay Ltd. Şti.
- Temple, Ç. (2013). “*Konya/İkonion ve Çevresinde bulunan Bizans dönemi taş eserleri*”. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uysal, O. (1985). Adana Ulu Camii, *Vakıflar Dergisi*, XIX, 277-284.
- Ünal, A., ve Girginer, K. S. (2007). *Kilikia-Çukurova İlk Çağlardan Osmanlı Dönemi’ne Kadar Kilikia’da Tarihi Coğrafya*. İstanbul: Homer Kitabevi.
- Yavuzylmaz, Y. (2014). “*Kocaeli Merkezde Bulunan Bizans Dönemi Taş Eserleri*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yıldırım, Ş. (2006). “*Philemonion’daki (Akşehir) Bizans Dönemi taş eserleri*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, L. (2020). Mersin’de Somut Kültürel Miras Bilinci ve Koruma Üzerine Bir Değerlendirme, *Amisos*, 5(8), 156-177.
- Zollt, T. (1994). *Kapitellplastik Konstantinopels Vom 4. Bis 6. Jahrhundert N. Chr: Mit Einem Beitrag Zur Untersuchung Des Ionischen Kampferkapitells*. Verlag: Bonn.
- Westphalen, S. (2006). Studien zur fruhbyzantinischen Bauornamentik im Rauhen Kilikien: Diokaisareia/Uzuncaburc. *Istanbulur Mitteilunge*, 56, 391-405.

Araştırma Makalesi / Research Article

Ovalık Kilikya Bölgesinde Antik Spolia Kullanımı: “Mersin ve Adana”

Ancient Spolia Use in the Plain Cilicia Region: “Mersin and Adana”

Emel YILDIZ

DOI : [10.63556/ankad.v10i1.374](https://doi.org/10.63556/ankad.v10i1.374)

Geliş/Received: 07/11/2025

Kabul/Accepted: 15/02/2026

Extended Abstract

Introduction

The Cilician Region is divided into two parts according to its geographical structure: Mountainous Cilicia/Tracheia and Plain Cilicia/Pedias. Lemon/Lamas River is known as the boundary separating Mountainous and Plain Cilicia (Longlois,1947). The Plain Cilicia, known today as Çukurova, consists of the Plain section stretching from Soloi/Pompeiiopolis to Alexandria Kat Isson/Iskenderun (Tekocak, 2006). It is located at an important junction connecting Eastern and Western Anatolia and the Aegean. (Ünal & Girginer, 2007). The research topic is limited to the functional use of ancient spolia/reused material in the structures of ‘Mersin and Adana’ within the boundaries of Plain Cilicia. Previously, no work had been done on this subject, and it is significant that it will be addressed for the first time in this study. The Findings have been detected in the districts of Akdeniz and Tarsus in the province of Mersin, as well as in the district of Seyhan in the province of Adana. Mersin province’ in Akdeniz district, Mersin Old Ulu Mosque (M.1869/M.1898), and Tarsus district Ulu Mosque (H.579/M.1579), Eshab-ı Kehf Mosque (H.1289/M.1872), Bial-i Habeşi Small Mosque (M.1874), Kubat Paşa Madrasa (M.1517-20), New Bath (M.1569-89 /M.1785-86) and Old /Şahmaran Bath (M. before 1651 –M.1873) together with Adana province in Seyhan district Ulu Mosque (H.913-948/ M.1513-1541) and Sheikh Zülfo Mosque (H.1298/M.1881) constitutes the catalogue of structures examined. These include four column and column capital in the harim of the Old Ulu Mosque in Mersin, five column and capitals in the harim of the Ulu Mosque in Tarsus, two column and capitals in the last congregation space of the Eshab-ı Kehf Mosque and Bilal-i Habeşi Mosque, one inscription block on the north facade of the Kubat Paşa Madrasa, one capital in the warm section and seven capital in the hot section of the New Bath, two capital in the hot section of the Old/ Şahmaran Bath, Adana Ulu Mosque harim and in the sections where the arches rest on the body wall two capital, Sheikh Zülfo Mosque last congregation space two column and capital have been detected. Among these, in addition to the use of capitals in their original form for the same function, in some cases the use of column bases as capitals and column capitals as basin of a bath is also mentioned. The artifacts are mostly made of marble and a small number of stone materials. The artifacts described by their style, type and material-technical features have been compared with similar examples to shed light on dating proposal and evaluations.

Methods

Conducted in the region as of 2021, this research consists of successive stages using an interdisciplinary methodology. In the first phase of the research, a systematic review of the existing literature was conducted to establish a theoretical framework. During the fieldwork phase, the current conditions of the identified structures and artifacts were examined on site; photographic documentation and technical data recording were carried out simultaneously. Architectural plastic elements with a high level of preservation (condition) have been concretized in a digital environment with technical drawings in order to create a typological database. In the analytical process, the morphological descriptions, stylistic features, and material-technical data of the works used as sources were evaluated through comparative analysis. In this direction, analogies have been established with architectural examples and museum

collections in different geographical areas, particularly in the Cilicia region. Data obtained was synthesized with similar examples in the literature, personal archive records, and institutional visual data to develop a comprehensive chronological proposal regarding the origins and stages of the works.

Results and Discussion

According to research findings, the spolia materials used in the construction of mosque, small mosque, madrasa and bath structures consist of particularly column capitals together with columns, column bases and inscription blocks. The use of Corinthian style capitals with four acanthus leafed single and double rowed, eight acanthus leafed double rowed is intensive. Some of the capitals in this group are of the lyre type. It is of the type with fluted echinus capital, composite capitals.

In Corinthian capitals, ornamentation number 31 is unique in that it has with four acanthus leafed and single rowed. Decorations numbered 4, 12-13, 17-33, 29-30 and 32 appear on the with four acanthus leafed and double rowed. Within this group the capitals, ornaments numbered 4, 12-13, 17, 23, 31-32 are of the lyre type consists of leaves emerging from the calathos, forming volutes at the corners with a 'U' or 'V' shaped combination of helices. The group with eight acanthus leafed and double rowed, decorations numbered 1-2, 5-8, 16, 18, 20. Also within this group, decorations numbered 3 and 26-27 are of a different form featuring acanthus leafed double rowed, caulis roots, covering/supporting leaves, and helices and volute formations. The fluted echinus capital is unique in decoration number 22. This type of capital has been referred to in the literature by various names such as 'inverted bell, echinus, glyphe, fluted, slotted, godron motif'. It is unique in that no architectural or museum parallels have been found in the Cilician region. The octagonal plinth/column and capital are used as a monolith in ornamentation numbers 10-11. The capitals appear as a variation of the composite type. The column bases are of the Attic A type in decorations numbered 5 and 28.

Most of them are made of marble, and a small number of stone materials. Spolia materials; in decorations numbered 1-8 in the harim space, and in decorations numbered 10-13 and 31-32 in the last congregation space, columns and capitals have been used as supporting elements in a function appropriate to their original use. The column bases were turned upside down and used as capitals in decorations numbered 9 and 28 in the harim space, while the capitals were used as basins in decorations numbered 17-27 in the hot rooms of the bath, thus acquiring a new function. The artefacts, which reflect the continuity of the late antique tradition in terms of craftsmanship and style, mostly date from the Early Byzantine period (4th–6th centuries), although a small number provide historical data from the Middle Byzantine period (10th–12th centuries).

EK: Seçki Benzer Örnekler Listesi

*Adana Arkeoloji Müzesi
(Teşhir)*

*Tarsus Müzesi
(Aydın, 2016)*

*Silifke Müzesi
(Aydın, 2013)*

Silifke Reşadiye Cami

Bursa Arkeoloji Müzesi (Aytekin, 2019)

Dört akanthus yapraklı ve tek çelenkli korinth başlık tipi benzer örnekler

*Adana Arkeoloji Müzesi
(Teşhir)*

*St. Paul Anıt Müzesi
(Bahçe/Teşhir)*

*Silifke Müzesi
(Bahçe/Teşhir)*

Silifke Haliliye Cami

Bursa Arkeoloji Müzesi (Aytekin, 2019)

Dört akanthus yapraklı ve çift çelenkli korinth başlık tipi/ "V" lir formu benzer örnekler

*Mersin Arkeoloji Müzesi
(Teşhir)*

*Tarsus Müzesi
(Aydın, 2016)*

*Silifke Müzesi
(Bahçe/Teşhir)*

*Adana Arkeoloji Müzesi
(Çelik, 2023)*

Tarsus/ Bilal-i Habeşi Mescidi

Dört akanthus yapraklı ve çift çelenkli korinth başlık tipi/ "U" lir formu - yaprak bezemeli benzer örnekler

*Mersin Arkeoloji Müzesi
(Teşhir)*

*Adana Arkeoloji Müzesi
(Teşhir)*

*Adana Arkeoloji Müzesi
(Teşhir)*

*Silifke Müzesi
(Aydın, 2013)*

*Tarsus Müzesi
(Aydın, 2016)*

Sekiz akanthus yapraklı ve çift çelenkli korinth başlık tipi benzer örnekler

*Mersin Arkeoloji Müzesi
(Teşhir)*

*Silifke Müzesi
(Bahçe/Teşhir)*

*St. Paul Anıt Müzesi
(Bahçe/Teşhir)*

*Tarsus Müzesi
(Kaplan, 2016)*

*Alanya Müzesi
(Doğan, 2003)*

Sekiz akanthus yapraklı ve çift çelenkli korinth başlık tipi/kaplama-destek yapraklı benzer örnekleri

Bursa ve çevresi (Ötüken, 1996)

Bursa Arkeoloji Müzesi (Aytekin, 2019)

Konya Arkeoloji Müzesi (Temple, 2013)

Ankara Arslanhane Cami

Ankara Ahi Elvan Cami

Yivli Çanak başlık tipi benzer örnekler

Konya Tahir Paşa Cami (Temple, 2013)

Konya Sahip Ata Vakıf Müzesi (Temple, 2013)

Nevşehir Müzesi (Temple, 2011)

Silifke Müzesi (Aydın, 2013)

Tarsus Müzesi (Aydın, 2016)

Sekizgen paye/sütun başlığı ve attika tipi sütun kaidesi benzer örnekler